

Міжнародно-правова відповідальність держав

План

- **Поняття, підстави і суб'єкти міжнародно-правової відповідальності.**
- **Види та форми міжнародної відповідальності.**
- **Обставини, що виключають відповідальність держав.**
- **Поняття і види міжнародних протиправних дій.**

ПОНЯТТЯ

Міжнародно-правова відповідальність - це сукупність правових відносин, що виникають у зв'язку з правопорушенням, вчиненим якою-небудь державою чи іншим суб'єктом міжнародного права, чи через збитки, заподіяні однією державою іншій у результаті правомірної діяльності.

Ознаками, що характеризують міжнародну відповідальність, є такі:

- 1) полягає в застосуванні до держави-правопорушниці санкцій міжнародно-правових норм;
- 2) настає за здійснення міжнародного правопорушення;
- 3) спрямована на забезпечення міжнародного правопорядку;
- 4) пов'язана з визначеними негативними наслідками для правопорушника;
- 5) реалізується в міжнародних правоохоронних правовідносинах, що виникають між державою-правопорушницею і потерпілою державою, а іноді також між державою-правопорушницею і міжнародним співтовариством.

- **Суб'єкти міжнародно-правової відповідальності** є тільки суб'єкти міжнародного публічного права. Як правило, це держави, інші суб'єкти міжнародного права.

Існує два види суб'єктів правовідносин, що виникають у випадку міжнародно-правової відповідальності: суб'єкти міжнародного правопорушення і суб'єкти міжнародних претензій.

Відповідальність фізичних осіб за міжнародні злочини найчастіше настає за умови, що їхні злочинні діяння пов'язані зі злочинною діяльністю держави. При цьому держави, винні в здійсненні злочину, несуть міжнародну відповідальність, а фізичні особи - міжнародну кримінальну відповідальність.

Термін давності - Конвенція про незастосування терміну давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства 1968 року вказує, що представники державної влади і приватні особи, винні в здійсненні зазначених злочинів і співучасті в них, несуть відповідальність незалежно від часу здійснення злочину.

Підстави міжнародно-правової відповідальності

- **Нормативні:** договір, закон чи інше джерело права, у силу чи на підставі якого суб'єкт може бути притягнутий до відповідальності. Нормативною підставою міжнародної відповідальності є міжнародно-правові акти, що встановлюють міжнародні зобов'язання, порушення яких може бути кваліфіковане як міжнародне правопорушення.
- **Юридико-фактичні** – правопорушення (склад правопорушення – об'єкт, дії чи бездіяльність, суб'єкт, вина в формі умислу чи необережності)
- **Процесуальні підстави** - це наявність процедури розгляду справ про правопорушення і притягнення до міжнародно-правової відповідальності.

Види та форми відповідальності

- Розрізняють два основні види: матеріальна та нематеріальна (моральна чи політична).

Міжнародне правопорушення передбачає такий комплекс наслідків:

- 1) відновлення державою-правопорушницею порядку, який існував;
- 2) притягнення держави-правопорушниці до відповідальності;
- 3) застосування мирних засобів для відновлення порушених відносин і реалізації відповідальності;
- 4) звернення потерпілих суб'єктів за потреби до примусових засобів забезпечення відповідальності.

Нематеріальна відповідальність держав

- **Ресторація** полягає у відновленні нематеріальних прав потерпілих суб'єктів міжнародного права (наприклад, припинення незаконної окупації, звільнення незаконно затриманих осіб, скасування судових рішень, що заподіюють шкоду потерпілим державам, їх юридичним і фізичним особам).
- **Ординарна сатисфакція** - це задоволення державою-правопорушницею правомірних нематеріальних вимог потерпілої держави, що полягає у запевненні державою-правопорушницею про недопущення повторення правопорушення. Найхарактерніші форми — вибачення; вираження жалю чи співчуття; покладання обов'язку матеріального відшкодування на осіб, причетних до здійснення міжнародного правопорушення, їх карне чи адміністративне переслідування.
- **Надзвичайна сатисфакція** - це різного роду тимчасові обмеження суверенітету і правоздатності держав, що вчинили міжнародний злочин.

Матеріальна відповідальність держав

Реституція полягає в поверненні державою-правопорушницею потерпілим суб'єктам неправомірно захопленого в них майна, що має індивідуальні характеристики (архівів, історичних, художніх та інших цінностей і т.п.).

Субституція - заміна неправомірно знищеного чи ушкодженого майна подібними і рівноцінними предметами, коли не можливо здійснити реституцію.

Ординарна репарація полягає у відшкодуванні державою-правопорушницею матеріального збитку шляхом виплати грошових сум, постачання товарів, надання послуг, еквівалентних сумі, що підлягає відшкодуванню потерпілим суб'єктам

Надзвичайні репарації - це особливі обтяження, що виражаються в тимчасовому обмеженні правомочності держав, що вчинили міжнародні злочини, розпоряджатися своїми матеріальними ресурсами.

Обставини, що виключають відповідальність

Звільнення від відповідальності — це зняття із суб'єкта міжнародного права обов'язку ліквідації наслідків здійсненого ним діяння, яке спричинило відповідальність.

Обставини, що виключають відповідальність держав(спричиняють звільнення від відповідальності) - це факти, дії та явища, доведеність існування яких на момент здійснення правопорушення знімає із суб'єкта міжнародного права обов'язок відшкодування збитків, якщо правопорушення було спричинене цими фактами, діями чи явищами:

- 1) вину потерпілої сторони (дії, що спричинили завдання шкоди, груба недбалість);
 - 2) форс-мажор (непереборна сила);
 - 3) непередбачувані зовнішні події надзвичайного характеру (стихійні лиха, епідемії, епізоотії, а іноді - явища соціального характеру (збройні конфлікти тощо);
 - 4) стан крайньої необхідності, тобто наявність загрози життєво важливим інтересам суб'єкта.
-
- згоду потерпілої сторони на здійснення діяння, яке спричинило завдання шкоди;
 - допустимі в рамках міжнародного права дії суб'єкта у відповідь на протиправну поведінку потерпілого (самооборона).

Поняття і види міжнародних протиправних дій.

Міжнародні правопорушення — це протиправна дія чи бездіяльність держави, що порушує її міжнародні зобов'язання. Обов'язковим є існування сукупності юридично обов'язкових приписів, міжнародно-правових актів, на підставі яких певний варіант поведінки держави кваліфікується як міжнародне правопорушення.

У теорії міжнародного права загально визнаним є розподіл міжнародних протиправних дій, що стосуються інтересів держав і всього міжнародного співтовариства, на кілька груп:

- 1) найтяжчі міжнародні злочини;
- 2) особливо небезпечні міжнародні правопорушення (злочини міжнародного характеру);
- 3) ординарні міжнародні правопорушення (делікти).

Злочини проти людства

Воєнні злочини — порушення законів або звичаїв війни, вбивства, жорстокість, вивезення на примусові роботи чи з іншою метою цивільного населення окупованої території, вбивство або жорстокість до військовополонених, вбивства заручників, грабунок суспільної або приватної власності, безпідставні руйнування міст і сіл, не викликані військовою необхідністю спустошення.

- **Злочини проти людяності** — вбивства, винищення, поневолення, депортації та інші жорстокі дії, вчинені проти цивільного населення або переслідування на політичному, расовому або релігійному ґрунті, коли такі дії вчинені на виконання злочинів проти миру або воєнних злочинів.

Геноцид - дії, спрямовані на повне або часткове знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом вбивства членів цієї групи, спричинення тяжкої шкоди їх здоров'ю, насильницької перешкоди дітонародженню, примусової передачі дітей, насильницького переселення або створення інших умов, розрахованих на фізичне знищення членів цієї групи.

- **Апартеїд** - крайня форма расової дискримінації (розрізнення) і сегрегації (політика відділення "кольорового" населення від білого), що здійснюється відносно окремих національних і расових груп населення. Апартеїд виражається в позбавленні чи істотному обмеженні політичних, соціально-економічних і цивільних прав, територіальній ізоляції і т.п.

Екоцид - масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, здатних викликати порушення екологічної рівноваги, екологічну катастрофу. В останні роки в міжнародному праві екоцид визнається міжнародним злочином.

- **Злочини проти миру** - 1) підготовка, планування, початок або ведення агресивної війни, або війни, яка порушує міжнародні договори, угоди чи гарантії; 2) участь у змові або розробці загального плану з метою вчинення дій, згаданих у попередньому пункті.

Злочини міжнародного характеру

До злочинів міжнародного характеру відносять:

- злочини проти стабільності міжнародних відносин (тероризм, захоплення заручників, найманство, викрадення літаків, зазіхання на дипломатичних представників, незаконне радіомовлення);
- злочини, що завдають шкоди економіці й соціальному розвитку держав (викрадення творів мистецтва, дії проти навколишнього середовища, знищення і пограбування розкопок та ін.);
- злочини, що посягають на особисті права людини (рабство, работоргівля, торгівля жінками і дітьми, поширення порнографії, тортури);
- злочини, які скоюють у відкритому морі (піратство, зіткнення суден, ненадання допомоги на морі, забруднення моря шкідливими речовинами);
- злочини, які скоюють у районі воєнних дій (стосовно цивільного населення, військовополонених, поранених, хворих).

Правопорушення

Вирішення питання про те, чи є конкретне діяння держави підставою її міжнародно-правової відповідальності, залежить від наявності в поведінці держави сукупності елементів, що утворюють склад міжнародного правопорушення.

- Загальний склад міжнародного правопорушення містить у собі наступні елементи:
 - а) об'єкт протиправного діяння;
 - б) протиправне поведження держави, що виражається в діяннях її органів;
 - в) шкода, що є наслідком протиправного поведження держави;
 - г) причинний зв'язок між протиправним поведженням держави і шкідливими наслідками, що наступили. Кожний з цих елементів присутній у складі конкретного правопорушення, тобто лише наявність цих ознак свідчить про те, що в поведженні держави мається склад міжнародного правопорушення.